

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

НЕДЗЕЛЬСЬКА ГАЛИНА ВСЕВОЛОДІВНА

УДК: 343.9

**ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ШАХРАЙСТВА,
ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2022

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Закладі вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Гумін Олексій Михайлович,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»,
завідувач кафедри кримінального права і процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Бурдін Володимир Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
декан юридичного факультету,
професор кафедри кримінального права та
кримінології;

доктор юридичних наук, професор
Богатирьов Іван Григорович,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука,
професор кафедри кримінально-правових та
адміністративно-правових дисциплін

Захист відбудеться «27» січня 2023 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.23 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3, ауд. 302 XIX навчального корпусу).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розіслано «23» грудня 2022 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Личенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним із найпомітніших проявів кримінальної деформації української економіки нині є якісна та кількісна трансформація організованого шахрайства. Під впливом негативних економічних, соціальних і політичних змін воно набуває нових, не вивчених сучасною наукою рис та властивостей: кримінального професіоналізму, економічної спрямованості, тісних корупційних зв'язків тощо. Проникнення організованого шахрайства в економіку супроводжується збільшенням прибутковості кримінального бізнесу, розширенням чисельності та якісною зміною складу організованих груп, зокрема залученням до них висококваліфікованих фахівців.

Актуальність вивчення шахрайства, що вчиняється організованою групою, зумовлюється тим, що шахрайство визнано чи не найбільш високопрофесійним і рецидивним виявом корисливої злочинності. Заволодіння чужим майном шляхом обману або зловживання довірою, на відміну від інших форм розкрадання, завдає найвідчутніших матеріальних збитків, позаяк зумовлено тривалою та ретельною підготовкою. Внаслідок зазначеного, шахрайство складно розкривається і розслідується, його специфіка вимагає спеціальних знань у галузі не лише юриспруденції, а й психології, психіатрії, судової медицини, техніки та інших сфер людської діяльності.

З огляду на перелічене, вбачається нагальна потреба глибокого і всебічного дослідження організованого шахрайства, зокрема сучасного стану цього виду злочинності, його чинників, а також соціально-демографічних, кримінально-правових, морально-психологічних особливостей особистості шахраїв у складі організованих груп. Це надасть змогу виробити дієві заходи протидії шахрайствам, що вчиняються організованою групою.

Прогресивну динаміку сучасного організованого шахрайства визначають не так традиційні причини й умови, як нездатність держави протистояти новому кримінальному явищу, спираючись на застарілі уявлення про кримінологічну природу цих злочинів та заходи боротьби з ними. Незважаючи на чимало докладених віднещодавна зусиль, спрямованих на запобігання шахрайству, в Україні не вироблено комплексної та адекватної сучасної засадничої політики, що протидіяла б організованому шахрайству. У свідомості науковців і практиків воно, як і колись, розглядається у вузьких рамках радянської доктрини, яка не дає можливості осмислити його нові форми і тенденції.

У ситуації, що склалася, постає потреба відмовитись від колишніх кримінологічних підходів, перейти від фрагментарних теоретичних і прикладних досліджень окремих видів організованого шахрайства до його комплексного вивчення. Зокрема, кримінологами має бути проаналізовано загальні тенденції організованого шахрайства, виявлено його системні зв'язки зі соціальними та кримінологічними явищами, визначено причини й умови вчинення злочинів, розкрито особливості особи, що вчиняє шахрайство у складі організованої групи, запропоновано теоретично та соціально обґрунтовані заходи запобігання шахрайству.

Невирішеність означених проблем у сучасній кримінології свідчить про те, що в ній існує суттєва прогалина, заповнення якої може бути трактовано як актуальне дослідницьке завдання, вирішення якого сприятиме розвитку теорії та практики кримінологічного запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою.

У спеціальній юридичній літературі дослідженню шахрайства приділено достатньо уваги. Наукові основи в розробці теоретичних аспектів шахрайства заклали у своїх розвідках такі вчені, як А. Блага, І. Богатирьов, В. Бурдін, В. Гацелюк, В. Головіна, О. Гумін, О. Джужа, О. Заєць, О. Колб, І. Копотун, О. Курман, А. Микитчак, В. Мойсик, О. Мусієнко, Т. Пазинич, В. Попович, К. Попов, В. Сабодиш, А. Савченко, О. Смаглюк, Л. Стрельбицька, О. Таран, К. Чередник, В. Черней, Г. Чернишов, С. Чернявський, В. Шаблистий, В. Шакур, В. Шепітько та інші.

З-поміж зарубіжних науковців, які досліджували окреслені у заданій сфері проблеми, вирізняються С. Борнстейн, М. Денніс Лінс, Д. Ін, К. Лайдлер, Л. Мейсян, Н. Наффін, К. Сегрейв, С. Ханши, Д. Хант, М. Хейден, С. Цзянь.

Праці зазначених авторів мають важливе наукове і практичне значення, проте не вичерпують усіх аспектів розглядуваної проблеми. Це слугує аргументом на користь актуальності обраної теми та визначає основні напрями її дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з Основними науковими напрямами та найважливішими проблемами фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки, затвердженими постановою Президії НАН України від 20 грудня 2013 р. №179, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою Закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» 26 листопада 2015 р. (протокол № 4), уточнено – 26 листопада 2016 р. (протокол № 7).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка на підставі отриманих результатів аналізу кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою, науково обґрунтованих заходів, спрямованих на усунення пов'язаних із ним проблем правозастосовної практики та вдосконалення правового механізму запобігання зазначеному суспільно небезпечному діянню.

Для досягнення цієї мети було поставлено та виконано такі *завдання*:

- проаналізувати історію розвитку поняття «шахрайство» на тлі вітчизняного і міжнародного законодавства;
- з'ясувати зміст поняття шахрайства, що вчиняється організованою групою, і навести характеристику його системоутворюючих ознак;
- дати оцінку стану, рівня та інших кримінологічно значущих ознак шахрайства, що вчиняється організованою групою;
- здійснити кримінологічну характеристику особи, що вчиняє шахрайство у складі організованої групи;
- встановити причини та умови, які сприяють вчиненню шахрайства у складі організованої групи;
- окреслити загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою;

- довести необхідність підвищення рівня спеціально-кримінологічного запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою;
- дослідити віктимологічну профілактику шахрайства, що вчиняється організованою групою.

Об'єктом дослідження є система суспільних відносин, які виникають у процесі організації та здійснення запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою.

Предмет дослідження – особливості кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи склали філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження, закони та категорії матеріалістичної діалектики і теорії пізнання. Методологічний інструментарій охоплює *метод аналізу та історико-правовий метод* (підрозділи 1.1, 1.2). *Системно-структурний метод, методи синтезу й аналізу* дали змогу ґрунтовно вивчити поняття «шахрайство» з його характерними ознаками та «організована злочинність» (підрозділи 1.1, 1.2). *Конкретно-соціологічні* (узагальнення та вивчення судових справ, кримінальних проваджень та опрацювання результатів опитування), *статистичний, порівняльний і документальний методи* використано для з'ясування стану, структури й динаміки організованого шахрайства в Україні, кримінологічної характеристики особистості шахрая – учасника організованої групи (підрозділи 2.1, 2.2). *Порівняльно-правовий метод* застосовано для пошуку шляхів запобігання вчиненню шахрайства організованою групою (підрозділи 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять: огляд судової та слідчої практики, статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2018 – 2021 рр., інформація з Єдиного реєстру досудових розслідувань, Єдиного реєстру судових рішень; результати анкетування з проблем формування особистості учасників організованої групи та вдосконалення шляхів запобігання вчиненню цієї категорією шахрайства (за період 2020 р. у Львівській, Закарпатській та Київській областях; загалом опитано 300 працівників Національної поліції України і 300 осіб, засуджених за вчинення шахрайства у складі організованої групи).

Наукова новизна одержаних результатів. У науковій роботі представлено результати системного аналізу шахрайства, що вчиняється організованою групою, з урахуванням сучасних кримінологічних тенденцій та останніх змін кримінального законодавства.

У дисертації обґрунтовано низку нових положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

- інтерпретовано поняття та ознаки шахрайства, вчиненого організованою групою. Шахрайство, вчинене організованою групою, – це складне соціально-правове явище, що має низку об'єктивних і суб'єктивних ознак. До його об'єктивних ознак належать: стабільність основного складу та ієрархічна структура шахрайських груп; сталість форм і методів злочинної діяльності; ретельний підбір нових членів групи з урахуванням їхніх професійних навичок; робота під прикриттям легальних комерційних структур; технічна оснащеність, високий

інтелектуальний потенціал злочинців, гіперлатентність, надання злочинній діяльності зовні законного вигляду та інші. Суб'єктивними ознаками організованого шахрайства є: кримінальна орієнтація членів злочинних груп на систематичне вчинення злочинів шахрайської спрямованості; формування в групі своєрідних етичних правил, що регламентують поведінку співучасників на різних стадіях підготовки та вчинення злочинів;

– встановлено зміст кримінологічних взаємозв'язків між організованим шахрайством і економічною, корисливою, організованою професійною злочинністю, що позиціонує його як одну зі суттєвих загроз економічній безпеці держави. Зазначена взаємодія виявляється у підвищенні ступеня організованості злочинних формувань, їх поступовій відмові від традиційних способів розкрадання на користь «інтелектуальних» шахрайських схем у сфері економічної діяльності, зосередженні злочинної діяльності в найбільш прибуткових та інвестиційно привабливих сферах економіки, екстенсивному й інтенсивному нарощуванні корупції;

– виявлено причини та умови вчинення шахрайства організованою групою (економічні чинники (низький рівень доходів, безробіття, високий децильний коефіцієнт тощо), відсутність загальної ідеологічної політики та національної ідеї, високий рівень правового нігілізму, негативний вплив засобів масової інформації, вплив корупційних зв'язків);

удосконалено:

– типологію осіб, які вчиняють шахрайство у складі організованих груп: ситуативний тип (вчиняють злочини під впливом криміногенних факторів зовнішнього середовища); злісний тип (охоплює високу частку раніше судимих осіб); особливо злісний тип (професійні злочинці);

– твердження про те, що сучасне організоване шахрайство є яскравим прикладом самодетермінації злочинності у напрямку поглиблення кримінальної спеціалізації, розширення організаційних, технічних, інтелектуальних і фінансових ресурсів для вчинення злочинів та ускладнення структури груп, у тому числі шляхом залучення до злочинної діяльності висококваліфікованих спеціалістів;

– кримінологічно обґрунтовані пропозиції щодо системи запобігання вчиненню шахрайства організованою групою;

набули подальшого розвитку:

– стратегія спеціально-кримінологічного запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою, яка включає такі заходи: вдосконалення системи статистичного аналізу, зокрема доповнення офіційної статистики даними про осіб, які раніше вчиняли злочини у складі організованих груп; організацію фінансового моніторингу за діяльністю суб'єктів господарювання, що перебувають у групі ризику; контроль над операціями з коштами офшорних компаній, створення порталів правової допомоги жертвам шахраїв; розробку інформаційних листів із описом сучасних схем шахрайства, тощо; технічну та інформаційну підтримку підрозділів, які займаються боротьбою з організованою злочинністю; підвищення ефективності роботи правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування організованих злочинів;

– положення про те, що для ефективного запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою, потрібен комплекс заходів, спрямований на:

підвищення рівня життя населення, що сприяє скороченню злочинності; зниження рівня інфляції, боротьбу зі соціальним розшаруванням суспільства та прихованим безробіттям; активний розвиток соціального забезпечення населення; а також встановлення жорсткого та чіткого контролю за діяльністю фізичних і юридичних осіб; упорядкування фінансового моніторингу; цілеспрямовану боротьбу з корупційною поведінкою;

– рекомендації з організації в рамках структур правоохоронних органів для ефективної боротьби з економічними злочинами спеціалізованих підрозділів, які займаються питаннями відповідальності за шахрайство і запобігання йому.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й рекомендації можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – для розробки теоретичних питань щодо вивчення проблем боротьби з шахрайством, що вчиняється організованою групою; *правотворчій діяльності* – для подальшого вдосконалення кримінологічних досліджень у сфері запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою; *практичній діяльності* – для оптимізації роботи працівників органів Національної поліції та інших правоохоронних органів із запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою; *навчальному процесі* – під час підготовки відповідних розділів підручників з кримінології, а також навчальних посібників зі спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій сформульовано положення, узагальнення та висновки, рекомендації і пропозиції, обґрунтовані дисертантом на підставі особистих досліджень проблем, пов'язаних із профілактикою запобігання вчиненню шахрайства організованою групою та причинами його вчинення, а також опрацьовано та проаналізовано пласт відповідного законодавства, науково-правових джерел, емпіричного матеріалу.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження апробовано на таких наукових заходах, як: Міжнародна конференція «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір» (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.), Всеукраїнська конференція «Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 26 березня 2021 р.), VII Міжнародна наукова конференція «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 21 – 22 січня 2022 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (м. Харків, 21 – 22 січня 2022 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в десяти наукових публікаціях, а саме: у шести статтях (із них п'ять – у фахових наукових виданнях України та одна – у періодичному виданні зарубіжної держави) і чотирьох тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 191 сторінку, з яких 141 – основний текст, 15 – список використаних джерел (151 найменування), 19 – додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження та його методологічні засади, сформульовано основні наукові положення, що виносяться на захист, вказано практичне значення одержаних результатів і наведено інформацію щодо їх апробації.

Розділ 1 «Кримінально-правове поняття та історія розвитку шахрайства, що вчиняється організованою групою» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Історія розвитку поняття «шахрайство» на тлі вітчизняного та міжнародного законодавства»* встановлено, що шахрайство, трактоване спершу як кишенькова крадіжка, починаючи з другої половини XVIII століття і аж до XIX століття розглядалося як вид крадіжки чи інших форм розкрадань, поєднаних із хитрим, підступним вилученням чужого майна та спритністю з боку винного.

З'ясовано, що зазвичай держави виокремлюють різні види шахрайства, такі як: комп'ютерне шахрайство, шахрайство у сфері державних постачань, шахрайство, вчинене у великих розмірах або пов'язане з отриманням наркотичних, психотропних, сильнодіючих, отруйних чи радіоактивних речовин, вибухових речовин, вогнепальної зброї чи боєприпасів; страхове шахрайство. Показовим, зокрема, є факт, що Кримінальний кодекс Голландії у розділі XXV «Обман» включає 18 статей, які деталізують всі види злочинів, що вчиняються за допомогою обману.

Встановлено, що зміни в контексті визначення поняття «шахрайство», а також щодо вчинення його організованою групою (ч. 4 ст. 190 КК України «Шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою») відповідають початковій редакції Кримінального кодексу України.

У підрозділі 1.2 *«Поняття «шахрайство, вчинене організованою групою» та його системоутворюючі ознаки»* акцентовано увагу на аналізі поняття «шахрайство, вчинене організованою групою». Тож під шахрайством, вчиненим організованою групою, слід розуміти складне соціально-правове явище, що має низку об'єктивних і суб'єктивних ознак. Як об'єкт кримінологічного дослідження, воно охоплює сукупність вчинених шахрайств і пов'язаних із ним злочинів та організаційні засади у структурі шахрайських груп.

Організованість шахрайських груп може бути охарактеризована через сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак. До перших належать: стабільність основного складу та ієрархічна структура шахрайських груп; сталість форм і методів злочинної діяльності; ретельний підбір нових членів групи з урахуванням їхніх професійних навичок; робота під прикриттям легальних комерційних структур; технічна оснащеність, високий інтелектуальний потенціал злочинців, гіперлатентність, надання злочинній діяльності зовні законного вигляду тощо. Суб'єктивними ознаками організованого шахрайства є: кримінальна орієнтація членів злочинних груп на систематичне вчинення злочинів шахрайської спрямованості; формування в групі своєрідних етичних правил, що регламентують поведінку співучасників на різних стадіях підготовки та вчинення злочинів.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика шахрайства, що вчиняється організованою групою» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Стан, рівень та інші кримінологічно значущі ознаки шахрайства, що вчиняється організованою групою»* доведено, що в Україні в період 2018 – 2021 рр. простежувалося стабільне збільшення кількості цих діянь (з 10,9% до 14,9%). У середньому частка шахрайств у структурі злочинів проти власності склала 13,25%.

Констатовано, що на динаміку розкриття кримінальних правопорушень впливає стійке зниження темпів кримінальної активності. Порівнюючи 2018 і 2019 роки, можна виявити, що з обвинувальним актом у 2018 р. було направлено 847 кримінальних проваджень щодо вчинення шахрайства організованою групою, а в 2019-ому р. – 555.

Встановлено, що для організованого шахрайства характерними є: ретельна і завчасна підготовка до вчинення злочину шляхом обрання місця та часу його вчинення, знаходження знарядь і засобів, співучасників, збирання інформації про потерпілого або потерпілих; обов'язковість загального керівництва та організованого початку з неодмінним підпорядкуванням єдиному плану; наявність єдиної схеми дій учасників у багатоходовій комбінації; допустимість позиційних (тактичних) програшів задля стратегічної перемоги; гнучкість у виборі засобів впливу на потерпілого (потерпілих): введення в оману шляхом обману, фальсифікованого впливу документального, слідового або психофізіологічного рівня, подолання опору потерпілого шляхом психолого-психічного насильства (гіпнотичний вплив, прийоми рольового управління, шантаж або залякування з використанням іншого залежного становища потерпілого).

З приводу динаміки організованого шахрайства важливо наголосити на її неоднорідному характері. У 2020 – 2021 роках спостерігалось збільшення кількості розкритих злочинів. Протягом періоду 2018 – 2019 років показники розкриття організованого шахрайства були такими: 2018 р. – 3366, 2019 р. – 2467, а з 2020-го р. було зафіксовано сплеск розкриття організованого шахрайства. За даними офіційної статистики, у 2018 р. 5,7% злочинів, вчинених у складі організованої групи, були шахрайством, а у 2021-ому р. – 11,5%.

У підрозділі 2.2 *«Кримінологічна характеристика особи, що вчиняє шахрайство у складі організованої групи»* зазначено, що в період із 2018 по 2019 роки питома вага чоловіків, котрі вчиняють шахрайство у складі організованої групи, становила в середньому 55%, а жінок – 45%. У 2020 – 2021 рр. було помічено тенденцію зниження частки жінок у загальному обсязі виявлених осіб, які вчинили шахрайство у складі організованої групи, до 35%.

Виявлено залежність між гендерними характеристиками шахрайства та рівнем організованості злочинних груп. На думку опитаних, 85% жінок, які вчиняють організоване шахрайство, є учасниками невеликих (72%) та середніх (28%) злочинних груп. Насамперед це пояснюється спрямованістю злочинної діяльності жінок на вчинення шахрайства у побутовій сфері, яка своїм обсягом і способами вчинення виключає необхідність створення великих злочинних формувань.

Під час вивчення вікових характеристик осіб, які вчинили шахрайство у складі організованої групи, було встановлено, що переважна більшість шахраїв були 18 –

40-річного віку (близько 80%). Кожен третій злочинець мав від 30 до 39 років (30%), вікова група від 25 до 29 років склала 29 %, особи віком від 18 до 24 років – 18%.

Доречно наголосити, що шахраї-учасники організованої групи в Україні мають більш високий рівень освіти, ніж злочинці загалом. За даними аналізу кримінальних проваджень та судових справ, 35% винних мали середню повну освіту, 25% – середню спеціальну, 21% – вищу, 17% – незакінчену вищу. Лише незначна кількість осіб мала неповну середню освіту (2%). Проведене дослідження назагал підтвердило відому кримінологічну тезу про те, що освіта й соціальний статус злочинця визначають складність і витонченість злочинної поведінки.

У ході дослідження встановлено, що 50% осіб, що вчиняли шахрайство у складі організованої групи, мали постійну роботу в різних сферах (від простих робітників до керівників підприємств), 8% – випадкові роботи, 9% були студентами навчальних закладів. Варто зазначити, що кожен третій учасник організованої групи не працював.

Стосовно сімейного стану учасників організованої групи, що вчинила шахрайство, можна стверджувати таке: близько 20% осіб ніколи не перебували в шлюбі, 63% були одружені (включаючи фактичні шлюбні відносини), 17% учасників розлучені. У половини осіб, що вчиняли шахрайство в складі організованої групи, є діти.

Також виявлено, що кожен третій засуджений шахрай виконував роль організатора (33,7%), виконавцями були 41,6%, підбурювачами – 4%, пособниками – 20,7% учасників злочинів.

Залежно від глибини та стійкості антигромадської установки пропонується виділяти ситуативний, злісний та особливо злісний типи особистості шахрая в складі організованої групи.

У підрозділі 2.3 «Причини та умови, які сприяють вчиненню шахрайства у складі організованої групи» обґрунтовано, що провідну роль у виникненні організованого шахрайства відіграють економічні чинники (низький рівень доходів, зростання безробіття, високий децильний коефіцієнт тощо). Взяті в сукупності, вони зумовлюють відтік висококваліфікованих фахівців зі сфери легальної діяльності у галузі тіньової економіки і в такий спосіб підвищують рівень професіоналізму та безпеки злочинних груп.

З'ясовано, що зростанню організованого шахрайства сприяють також нівелювання загальної ідеологічної політики та національної ідеї, високий рівень правового нігілізму, негативний вплив засобів масової інформації тощо. У нинішній час в Україні назагал складається ситуація найбільшого потурання впровадженню у свідомість людей культу збагачення. Вчинення шахрайства у складі організованої групи починає сприйматися як один із видів економічної діяльності, джерело доходів і спосіб прояву розумових і акторських здібностей індивіда.

Доведено, що сучасне організоване шахрайство є яскравим прикладом самодетермінації злочинності у напрямку поглиблення кримінальної спеціалізації, розширення організаційних, технічних, інтелектуальних і фінансових ресурсів для вчинення злочинів та ускладнення структури груп, зокрема шляхом залучення до злочинної діяльності висококваліфікованих спеціалістів. Крім того, вона є прикладом створення паралельних суспільству та органам влади структур зі своїми

правилами внутрішнього розпорядку, системою цінностей, ієрархією та чітким поділом ролей.

Розділ 3 «Запобігання вчиненню шахрайства організованою групою» охоплює три підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою» встановлено, що до загальносоціальних заходів, у яких мета ліквідації причин шахрайства є обов'язковою передумовою, доречно віднести такі: 1) економічні перетворення (ретельно продумана державна політика, спрямована на боротьбу з безробіттям, підтримку господарської діяльності та промислових галузей, скорочення соціальної і майнової нерівності, захист найуразливіших верств населення та ін.); 2) політичні заходи (зміцнення ролі державної влади, раціоналізація підходів до вироблення загальної політичної стратегії: від створення умов для ефективної роботи механізмів, що ґрунтуються на саморегулюванні та перешкоджають розвитку дестабілізуючих факторів, до конкретних управлінських рішень); 3) соціальне забезпечення громадян (виплата допомоги, пенсій і зарплат, розмір яких відповідав би реальному прожитковому мінімуму); 4) підтримка освіти та культури (підвищення рівня освіти, побутової та правової культури населення, що здатне суттєво знизити рівень корисливої злочинності, в тому числі організованого шахрайства).

Наголошено, що загальносоціальне запобігання шахрайству, що вчиняється організованими групами, може бути ефективним лише за дотримання певних умов, а саме: кожен соціальний, політичний чи економічний захід має ґрунтуватися на результатах системних соціологічних досліджень та моніторингу законодавства; воно мусить мати системний характер і проводитися в рамках узгоджених програм і стратегій федерального та регіонального розвитку; профілактична діяльність повинна мати цілі, завдання та необхідну матеріальну базу; загальносоціальне запобігання злочинності передбачає спільну діяльність влади всіх рівнів із залученням фізичних і юридичних осіб, а також неодмінну участь ЗМІ.

У підрозділі 3.2 «Спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою» підсумовано, що загальну стратегію спеціально-кримінологічного запобігання організованому шахрайству становлять такі заходи: вдосконалення системи статистичного аналізу, зокрема доповнення офіційної статистики даними про осіб, які раніше вчиняли злочин у складі організованих груп; організація фінансового моніторингу за діяльністю суб'єктів господарювання, що перебувають у групі ризику; контроль над операціями з грошима офшорних компаній, створення порталів правової допомоги жертвам шахраїв; розробка інформаційних листів із описом сучасних схем шахрайства та інші; технічна та інформаційна підтримка підрозділів, які займаються боротьбою з організованою злочинністю; підвищення ефективності роботи правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування організованих злочинів.

Здійснено диференціацію тактичних заходів протидії організованому шахрайству залежно від спрямованості та кримінальної спеціалізації злочинних груп. Із-поміж них виокремлено: кримінологічне запобігання організованому шахрайству в побутовій сфері; профілактику шахрайства у кредитно-фінансовій сфері; запобігання комп'ютерному й телефонному шахрайству; профілактику

шахрайства у сфері підприємницької діяльності, запобігання корпоративному шахрайству.

У підрозділі 3.3 «Віктимологічна профілактика шахрайства, що вчиняється організованою групою» роз'яснено напрями профілактичних заходів щодо жертв шахраїв організованої групи, а саме такі: систематизувати матеріали нормативно-правової бази, усунути дублюючі положення, виявити норми, що не діють; використовувати якісні змістові ідеї й положення для поліпшення системи управління та забезпечення профілактичної роботи; намагатися максимально відображати і враховувати інформаційні та статистичні дані про кількість вчинених і заявлених злочинів; розширити межі відповідальності за вчинення злочинів корисливої спрямованості, надто шахрайства; закріпити методи і способи запобігання злочинній діяльності шахраїв; підвищувати якість діяльності правоохоронних органів, організувати боротьбу з корупційною поведінкою та бюрократією.

Констатовано, що основна увага у профілактиці шахрайств, які вчиняються організованою групою, повинна зосереджуватися на правильному та повноцінному інформуванні населення про динамічність зростання кількості вчинених корисливих злочинів. Окрім того, наголошено на необхідності додаткового регулярного ознайомлення громадян із методиками роботи шахраїв для того, щоби знизити імовірність збільшення потенційної кількості жертв, які постраждали від зловживання довірою.

ВИСНОВКИ

У підсумку виконаного дослідження вирішено наукове завдання, що передбачає розробку на підставі отриманих результатів аналізу кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою, науково обґрунтованих заходів, спрямованих на усунення пов'язаних із ним проблем правозастосовної практики й удосконалення правового механізму запобігання зазначеному суспільно небезпечному діянню, та сформульовано висновки, які мають теоретичне і практичне значення, а саме:

1. Встановлено, що в більшості країн світу відоме людині з часу її виникнення шахрайство трактується законом як злочин проти власності. Аналіз кримінальних кодексів різних держав засвідчує, що кожна з них використовує термін «шахрайство» як «обман» і розглядає його як кримінальне правопорушення, виділяючи окремою статтею. Важливо додати, що немало держав виокремлюють різні види шахрайства, такі як комп'ютерне шахрайство, шахрайство у сфері державних поставок, шахрайство, вчинене у великих розмірах або пов'язане з отриманням наркотичних, психотропних, сильнодіючих, отруйних чи радіоактивних речовин, вибухових речовин, вогнепальної зброї чи боєприпасів, також страхове шахрайство. До речі, Кримінальний кодекс Голландії у розділі XXV «Обман» містить 18 статей, які деталізують усі види злочинів, що вчиняються за допомогою обману.

Українському кримінальному законодавству шахрайство відоме давно. Проте з огляду на зміни, які вносились до чинного Кримінального кодексу України в контексті визначення поняття «шахрайство», зокрема щодо вчинення організованою

групою, було з'ясовано, що зміст ч. 4 ст. 190 КК України «Шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою» відповідає початковій редакції.

2. Визначено, що шахрайство, вчинене організованою групою, – це складне соціально-правове явище, якому притаманна низка об'єктивних і суб'єктивних ознак. Як об'єкт кримінологічного дослідження, воно охоплює сукупність вчинених шахрайств та пов'язаних із ним злочинів, і механізми організації та функціонування шахрайських груп.

Організованість шахрайських груп може бути охарактеризована через сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак. До об'єктивних ознак відносяться: стабільність основного складу та структури групи; наявність заздалегідь розробленого плану спільної злочинної діяльності, розрахованого на тривалий термін; сталість форм і методів злочинної діяльності; наявність лідера (організатора, керівника); ретельний підбір членів групи з урахуванням їхніх професійних навичок; робота під прикриттям легальних комерційних структур; технічна оснащеність; високий інтелектуальний потенціал злочинців; наявність інформаційної бази, що дає можливість отримувати відомості про вигідні та безпечні напрямки злочинної діяльності, та інші.

До суб'єктивних ознак організованих шахрайських груп належать: кримінальна орієнтація членів груп на систематичне вчинення злочинів шахрайської спрямованості; свідомо діяльність співучасників відповідно до загального плану злочинних дій; формування своєрідних етичних правил поведінки співучасників, що регламентують їхню поведінку на різних стадіях підготовки та вчинення злочинів.

3. Доведено, що актуальна кримінальна ситуація відбиває загальноукраїнські тенденції розвитку злочинності: роки неухильного зростання кримінальної активності змінилися періодом стійкого зниження реєстрованих кримінальних правопорушень. З 2018 року їх кількість почала знижуватися і досягла свого мінімуму в 2021-ому р.

На стійке зниження темпів кримінальної активності впливає й динаміка розкриття кримінальних правопорушень. Із порівняння 2018 і 2019 років випливає, що з обвинувальним актом у 2018 р. було направлено 847 кримінальних проваджень щодо вчинення шахрайства організованою групою, а в 2019 р. – 555.

Зазначено, що в Україні в період 2018 – 2021 років простежувалося поступове збільшення частки цих діянь (з 10,9 % до 14,9%). У середньому частка шахрайств у структурі злочинів проти власності складала 13,25%.

Висвітлюючи динаміку організованого шахрайства, важливо наголосити на неоднорідності її характеру. У 2020 – 2021 роках спостерігалось зростання кількості розкритих злочинів. Упродовж 2018 – 2019 років показники розкриття організованого шахрайства були такими: 2018 р. – 3366, 2019 р. – 2467, а з 2020-го р. зафіксовано сплеск розкриття організованого шахрайства. За даними офіційної статистики, у 2018 р. 5,7% злочинів, вчинених у складі організованої групи, були шахрайством, а в 2021-ому р. – 11,5 %.

4. Встановлено, що особа, котра вчиняє шахрайство у складі організованої групи, – це переважно чоловік віком 25 – 40 років, який проживає у великому місті, має достатні професійні навички та високий рівень освіти. За характером установки і провідним мотивом кримінальної поведінки він є професійним корисливим злочинцем, орієнтованим на отримання максимального прибутку завдяки

систематичному вчиненню шахрайства.

Між кримінальною спеціалізацією шахрайських груп і рівнем освіти їхніх учасників простежено тісний взаємозв'язок. З одного боку, високий інтелектуальний рівень і хороша професійна підготовка співучасників сприяє розробці щонайскладніших та якомога безпечніших шахрайських схем головно у сфері економіки. З іншого боку, поглиблення кримінальної спеціалізації зумовлює потребу в залученні у сферу кримінального бізнесу високоосвічених фахівців.

Шляхом аналізу виділено основні морально-психологічні якості, властиві безпосередньо лідеру, а саме: авторитетність, емоційна холодність, підприємливість, ініціативність, винахідливість, хитрість, високий професійний рівень, сильний психологічний вплив на підлеглих і потерпілих.

З'ясовано, що члени організованої групи шахрайської спрямованості володіють такими якостями, як егоїзм, завищена самооцінка, переважання особистих інтересів, споживацька орієнтація, впевненість у вседозволеності та безкарності, розважливості, самоконтроль і самовладання.

Залежно від глибини та стійкості антигромадської установки виокремлено ситуативний (14%), злісний (46%) та особливо злісний (40%) типи особистості організованого шахрая.

Залежно від способу вчинення розкрадань вирізняють такі типи шахраїв, що вчиняють злочини у складі організованих груп: традиційний (54%); інформаційний (13%); технологічний (12%), демонстративний (13%) та ігровий (8%).

5. Обґрунтовано, що провідну роль у виникненні організованого шахрайства відіграють економічні чинники (низький рівень доходів, безробіття, високий децильний коефіцієнт тощо). Взяті в сукупності, вони зумовлюють відтік висококваліфікованих фахівців зі сфери легальної діяльності до галузі тіншової економіки і таким чином підвищують рівень професіоналізму та безпеки злочинних груп.

Констатовано, що на зростання кількості випадків організованого шахрайства впливають такі чинники, як нівелювання загальної ідеологічної політики та національної ідеї, високий рівень правового нігілізму, негативний вплив засобів масової інформації та інші. Зараз в Україні назагал складається ситуація найбільшого сприяння впровадженню у свідомість людей культу збагачення. Вчинення шахрайства у складі організованої групи починає сприйматися як один із видів економічної діяльності, джерело доходів і спосіб прояву індивідом його розумових і акторських здібностей.

Продемонстровано пряму залежність ступеня детермінаційного впливу корупційних зв'язків від масштабів і спрямованості злочинної діяльності та рівня організованості шахрайських груп. Економізація шахрайства, що спостерігається в країні, і його спрямованість на одержання надприбутку дає підстави для прогнозування зростання корупції на середньому і вищому рівнях державної влади.

6. Запропоновано визначення, яке дефініює поняття запобігання організованому шахрайству як багаторівневу систему заходів, спрямованих на: виявлення, усунення та мінімізацію факторів шахрайства, нейтралізацію криміногенно-віктимогенних ситуацій та виявлення груп населення підвищеного кримінального ризику.

Основою загальносоціальних заходів запобігання організованому шахрайству названо такі, як:

- економічні перетворення: боротьба з безробіттям, підтримка господарської діяльності та промислових галузей, скорочення соціальної та майнової нерівності, збалансована політика держави у сфері оподаткування, фінансового моніторингу та підтримки малого й середнього бізнесу;

- політичні заходи: пошук механізмів протидії корупції, протекціонізму, роз'єднаності можновладців у процесі проведення економічних та соціальних перетворень;

- соціальне забезпечення громадян: підвищення розмірів зарплат і соціальних виплат безробітним; допомога незаможним верствам населення, особливо сім'ям із дітьми; здійснення політики, скерованої на підтримку молоді, тощо;

- ідеологічні заходи: підтримка освіти та культури; взаємодія зі ЗМІ щодо вироблення спільної політики протидії організованій злочинності.

7. Обґрунтовано, що загальна стратегія спеціально-кримінологічного запобігання організованому шахрайству охоплює такі заходи:

- удосконалення системи статистичного аналізу, а саме доповнення офіційної статистики даними про осіб, які раніше вчиняли злочин у складі організованих груп;

- організація фінансового моніторингу за діяльністю суб'єктів господарювання, що перебувають у групі ризику; контроль над операціями з коштами офшорних компаній, створення порталів правової допомоги жертвам шахраїв; розробка інформаційних листів із описом сучасних схем шахрайства тощо;

- технічна та інформаційна підтримка підрозділів, які займаються боротьбою з організованою злочинністю;

- підвищення ефективності роботи правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування організованих злочинів.

Тактичні заходи протидії організованому шахрайству диференційовано залежно від спрямованості та кримінальної спеціалізації злочинних груп. Із-поміж них виокремлено: кримінологічне запобігання організованому шахрайству в побутовій сфері; запобігання шахрайству у кредитно-фінансовій сфері; запобігання комп'ютерному й телефонному шахрайству; запобігання шахрайству у сфері підприємницької діяльності, запобігання корпоративному шахрайству.

8. Щодо віктимологічної профілактики шахрайства, що вчиняється організованою групою, визнано нагальну потребу в розробці та впровадженні у виховний процес дитячих дошкільних закладів та в освітній процес навчальних закладів спеціальних державних програм з віктимологічного виховання дітей і підлітків. Саме на регіональному рівні запропоновано охопити віктимологічною освітою максимально велику кількість неповнолітніх та молоді.

Визнано за доцільне в рамках загальної віктимологічної профілактики ввести до шкільної програми курс із віктимології шахрайства, інших економічних та насильницьких злочинів, маючи за мету припинення віктимізації учнів і запобігання їй.

Роз'яснено, що для впровадження елементів віктимологічного виховання та освіти як вихователю дитячого садка, так і шкільному викладачеві потрібні достатні знання. Тож саме внесення коректив у програми підготовки таких фахівців, забезпечення літературою та методичними посібниками допоможе впоратися зі спершу незвичною для педагога і вихователя, проте надзвичайно актуальною для дитини галуззю знань. Доречним убачається введення до навчальних програм

педагогічних закладів вищої освіти окремого курсу, що передбачав би впровадження майбутніми вчителями чи вихователями віктимологічних знань у систему викладання шкільних дисциплін чи дошкільне навчання.

Наголошено, що не можна залишити без уваги питання про доцільність проведення віктимологічного запобігання шахрайству й для дорослих громадян. Позитивний ефект у цьому руслі досягається роз'яснювальною роботою серед населення, особливо тієї його частини, котра вирізняється підвищеною віктимністю. Тут важливо використовувати відомості про осіб, які стали через свою необережність жертвами обману або зловживання довірою, також активніше застосовувати радіо- і телепередачі, періодичний друк, поширювати знання про види та способи вчинення злочинів, розрахованих на необачність і зайву довірливість потерпілих. Виступаючи з лекціями, бесідами, суб'єкти запобіжної діяльності повинні попереджати про потребу звертати увагу на обставини віктимного характеру, рекомендувати бути більш пильними, дотримуватися правил безпечності, критичніше ставитися до своїх вчинків, а також до вчинків інших осіб.

Отож підсумовано, що з метою істотного поліпшення віктимологічного виховання населення необхідно широко та предметно інформувати його про ті способи і прийоми, якими послуговуються шахраї, втілюючи щонайперше свої нові види шахрайства, і про те, яким чином уникати віктимізації, домагатися ефективного контролю та підвищення захисних можливостей комп'ютерних систем від проникнення «хакерів», «фрикерів» та інших подібних шахраїв, які використовують для власного збагачення свої технологічні навички, враховувати такі знання, підвищувати правову й економічну поінформованість громадян, відсутність чи брак якої сприяє перетворенню їх на потерпілих від шахрайства, боротися зі забобонами й необачністю потенційних жертв аферистів, заборонити чи предметно обмежити «гральний бізнес». Доцільно в межах структур правоохоронних органів боротьби з економічними злочинами організувати спеціалізовані підрозділи, які займались би питаннями відповідальності за шахрайство та запобігання йому. Окрім того, оперативному складу і слідчим, що спеціалізуються на боротьбі з відповідними злочинами, необхідно постійно підвищувати професійні знання і навички з розкриття та розслідування шахрайства, що вчиняється організованою групою.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Недзельська Г. В. Система заходів, спрямованих на виявлення та усунення конкретних причин і умов шахрайства, що вчиняється організованою групою. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 230–233.
2. Недзельська Г. В. Традиційний кримінологічний аналіз осіб, які вчинили шахрайські дії у складі організованої групи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 54. Том 2. С. 87–90.

3. Недзельська Г. В. Кримінологічна типологія особистості злочинця, що вчиняє шахрайство в складі організованої групи. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 276–281.

4. Недзельська Г. В. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайства, що вчиняється організованою групою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 211–213.

5. Недзельська Г. В. Стратегія спеціально-кримінологічних заходів запобігання шахрайства, що вчиняється організованою групою. *Європейські перспективи*. 2022. № 2. С. 182–186.

6. Nedzelska H. Загальносоціальні заходи запобігання шахрайства, що вчиняються організованою групою. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. № 04 (32). URL: <https://issn2391-4165.webnode.com.ua/>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Недзельська Г. В. Морально-психологічна характеристика осіб, які вчинили шахрайські дії у складі організованої групи. *Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21–22 січня 2022 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2022. С. 83–85.

2. Недзельська Г. В. Типи злочинців, що вчиняють шахрайство в складі організованої групи. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали VII Міжнародної наукової конференції (м. Кременчук, 21–22 січня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 232–235.

3. Недзельська Г. В. Запобігання чи профілактика шахрайства, що вчиняється організованою групою. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*: збірник матеріалів Всеукраїнської конференції (м. Львів, 26 березня 2021 р.). Львів: СПОЛОМ, 2021. С. 317–319.

4. Недзельська Г. В. Специфіка загальносоціального запобігання шахрайства, що вчиняються організованою групою. *Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір*: збірник матеріалів Міжнародної конференції (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.). Львів: СПОЛОМ, 2020. С. 435–437.

АНОТАЦІЯ

Недзельська Г. В. Особливості кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2022.

У дисертації проведено аналіз кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється організованою групою, здійснено розробку науково обґрунтованих

заходів, спрямованих на усунення пов'язаних із ним проблем правозастосовної практики й удосконалення правового механізму запобігання зазначеному суспільно небезпечному діянню.

Проаналізовано історію розвитку поняття «шахрайство» на тлі вітчизняного та міжнародного законодавства. Розкрито зміст шахрайства, що вчиняється організованою групою, і надано характеристику його системоутворюючих ознак. Проаналізовано стан, рівень та інші кримінологічно значущі ознаки шахрайства, що вчиняється організованою групою. Запропоновано кримінологічну характеристику особи, що вчиняє шахрайство у складі організованої групи, з'ясовано причини та умови, які сприяють вчиненню шахрайства у складі організованої групи. Досліджено загальносоціальні, спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється організованою групою. Роз'яснено віктимологічну профілактику шахрайства, що вчиняється організованою групою,

Ключові слова: шахрайство, організована група, кримінологічна характеристика, жертва, запобігання, загальносоціальні заходи, спеціально-кримінологічні заходи.

АННОТАЦІЯ

Недзельская Г. В. Особенности криминологической характеристики мошенничества, совершаемого организованной группой. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2022.

В диссертации проведен анализ криминологической характеристики мошенничества, совершаемого организованной группой, научно обоснованных мероприятий, направленных на устранение в связи с этим проблем правоприменительной практики и усовершенствование правового механизма предотвращения указанного общественно-опасного деяния.

Проанализирована история развития понятия «мошенничество» на фоне отечественного и международного законодательства. Определено содержание понятия мошенничества, совершаемого организованной группой и предоставлено характеристику его системообразующих признаков. Проанализировано состояние, уровень и другие криминологически значимые признаки мошенничества, совершаемого организованной группой. Проведена криминологическая характеристика лица, совершающего мошенничество в составе организованной группы, а также причины и условия, способствующие совершению мошенничества в составе организованной группы. Проанализированы общесоциальные, специально-криминологические меры по предотвращению мошенничества, совершаемого организованной группой. Исследована виктимологическая профилактика мошенничества, совершаемого организованной группой.

Ключевые слова: мошенничество, организованная группа, криминологическая характеристика, жертва, предотвращение, общесоциальные мероприятия, специально криминологические мероприятия.

SUMMARY

Nedzelska H. V. Peculiarities of criminological characteristics of fraud committed by an organized crime group. – Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the Candidate of Juridical Sciences on a specialty 12.00.08 – Criminal law and criminology; criminal executive law. – Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2022.

The dissertation analyzes the state, level, and other criminologically significant features of fraud committed by an organized crime group, as well as the development of the main directions and ways of improving activities aimed at preventing unlawful actions in the given field. As a result of the research performed, certain scientific and theoretical conclusions were drawn, and they are important both for academic activity and for the activities of law enforcement agencies.

The history of the development of the concept of «fraud» against the background of national and international legislation is investigated. The content of fraud committed by an organized group is clarified and its system-forming features are characterized. The state, level and other criminologically significant signs of fraud committed by an organized group are analyzed. The criminological characteristics of a person committing fraud in an organized group, as well as the causes and conditions that contribute to the commission of fraud in an organized group are proposed. The general social, special criminological measures to prevent fraud committed by an organized group are investigated. The victimological prevention of fraud committed by an organized group is explained.

The causes and conditions for committing fraud by an organized crime group have been revealed (economic factors (low income, unemployment, high decile dispersion ratio, etc.): lack of general ideological policy and national idea, high level of legal nihilism, negative influence of mass media, influence of corruption schemes).

It has been proven that modern organized fraud is a vivid example of self-determination of crime towards criminal specialization deepening, expanding organizational, technical, intellectual and financial resources for committing crimes and complicating the structure of groups, including through the involvement of highly qualified specialists in criminal activity.

It has been found that a lot of states distinguish different types of fraud, such as: computer fraud, fraud in the field of public supplies, large-scale fraud or fraud related to obtaining drugs, psychotropic, potent, poisonous or radioactive substances, explosives substances, firearms or ammunition; insurance fraud. And interestingly, Section XXV «Deception» of the Criminal Code of the Netherlands includes 18 articles specifying all types of crimes committed by deception.

It has been analyzed that the changes in the context of the definition of the «fraud» concept, as well as regarding the fact of committing by an organized group (Part 4 of Article 190 of the Criminal Code of Ukraine «Large-scale fraud or fraud committed by an

organized crime group») correspond to the original version of the Criminal Code of Ukraine.

It has been found that organized fraud is characterized by: careful and early preparation for the commission of crime by choosing the place and time of its commission, finding tools and means, accomplices, gathering information about the victim or victims; mandatory existence of general management and organizational beginning with mandatory subordination to a single plan; the presence of a single scheme of actions of the participants in a multi-way combination; the possibility of positional (tactical) losses for strategic victory; flexibility in the choice of means of influence on the victim (victims): misleading by deception, falsification on documentary, evidential or psychophysiological level, overcoming the victim's resistance by means of psychological and mental violence (hypnotic influence, role management techniques, blackmail or intimidation using another dependent position of the victim).

It has been found that the lack of a general ideological policy and national idea, high level of legal nihilism, negative influence of the mass media, etc. also influence the growth of organized fraud. Currently, in Ukraine, there is a general situation of the greatest promotion of the cult of enrichment into people's consciousness. Committing fraud as part of an organized crime group starts to be perceived as a type of economic activity, a source of income and a way of showing one's mental and acting abilities.

It has been proven that modern organized fraud is a vivid example of self-determination of crime towards criminal specialization deepening, expanding organizational, technical, intellectual and financial resources for committing crimes and complicating the structure of groups, including through the involvement of highly qualified specialists in criminal activity. In addition, it is an example of the creation of structures parallel to society and authorities with their own internal code of conduct, a set of values, a hierarchy and a clear division of roles.

It has been established that the general social prevention of fraud committed by organized crime groups can be effective only if the following conditions are observed: every social, political or economic measure must be based on the results of systematic sociological research and legislation monitoring; it should be systemic and carried out within the framework of agreed programs and strategies of national and regional development; preventive activities must have goals, tasks and the necessary material resources; general social crime prevention involves the joint activity of authorities at all levels with the involvement of individuals and legal entities, as well as the essential participation of the mass media.

Keywords: fraud, organized group, criminological characteristics, victim, prevention, general social measures, special criminological measures.

Підписано до друку 20.12.2022 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 125.

Друк: ТОВ «Растр-7»
79005, м. Львів, вул. Князя Романа, 9/1
тел./факс: (032) 235-72-13, e-mail: rastr.sim@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ЛВ №22 від 19.11.2002 р.